

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Рівне – 2022

ББК 83

УДК 82

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випуск II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

Матеріали збірника присвячені науковому осмисленню актуальних проблем українського літературознавства – феміністичним та постколоніальним студіям. Основу видання склали результати досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ, які були напрацьовані в межах діяльності проблемних груп кафедри української літератури («Постколоніальні стратегії української літератури XIX – XXI ст.», «Українська література у феміністичній проєкції») і апробовані під час роботи науково-практичного семінару «Українська література в культурологічному аспекті» (Рівне, 15 листопада 2022 року).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № від листопада 2022 р.)

Редакційна колегія:

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М. А., кандидатка філологічних наук, доцент.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ***ВАСЬКОВЕЦЬ ЮЛІЯ***

Художні стратегії переосмислення минулого у романі Оксани Забужко
«Музей покинутих секретів»..... 4

КИРИЛЬЧУК ОЛЕКСАНДР

Між війною і помстою: антиколоніальні стратегії
українського романтизму..... 8

КРУПКА МИРОСЛАВА

Код тілесності в автобіографічному жіночому тексті..... 14

МИХАЛИК ІРИНА

Інтертекстуальність у творчості Ірен Роздобудько..... 18

НАУМЧУК ІЛОНА

Репрезентація подій російсько-української війни
у романі «раКУРС» Світлани Талан 24

НИЧИПОРЧУК ТЕТЯНА

Феномен авторської свідомості: теоретичний аспект..... 28

РОМАНУХА ТЕТЯНА

Етнотипи в думі-казці Степана Васильченка «Ось та Ась»..... 31

СЕРГІЙЧУК АННА

Вибір ідентичності в умовах війни
(за романом «Смерть Лева Сесіла мала сенс» Олени Стяжкіної)..... 35

ХУДОЖНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ МИНУЛОГО У РОМАНИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

Українське письменство початку ХХІ ст. особливу увагу зосередило на перепрочитанні драматичних сторінок історії країни. Тексти Оксани Забужко, Василя Шкляра, Марії Матіос, Андрія Кокотюхи реактуалізували у сучасній вітчизняній культурі трагедію української людини та усього суспільства в умовах світової війни. Авторі прагнули зосередитися на згубному впливі тоталітаризму, який руйнує долі звичайних людей, а відтак ці твори презентували стратегію розкриття приватного мілітарного досвіду.

Ярослав Поліщук вважає, що основною ідеєю повернення до минулого у сучасному літературному процесі є актуалізація пам'яті, лікування «амнезії», яка могла руйнувати життя. На арену літератури вийшло два рубіжних процеси, які виконували цю функцію. Перший – займався переписуванням загальних історіографічних норм з перенесенням акценту. Другий – займався створенням художньої літератури, як спроби інтерпретації минулого, говорячи голосами тих, кого мало чули сучасники, або не змогли до кінця зрозуміти. Це явище дослідник називає ревізією пам'яті [2, с. 203].

Посилене акцентування уваги на культурі пам'яті стало не лише відрухом постколоніальним, а й типовим наслідком визволення з тоталітарної залежності. Не варто забувати й те, що відбулась криза культурної пам'яті з втратою етнічної свідомості. Літературознавці пов'язали прагнення відновити історичну пам'ять з пошуком власного «Я».

Лише з початку 2000-х років письменники намагаються осмислити історію не як, знання про те, що відбулось, а як досвід минулого. Дослідники акцентують увагу на тому, що це не відбулось відразу після оголошення незалежності, тому що російсько-советська колонізація залишила помітний слід у свідомості кількох поколінь, а, відтак, пам'ять про колоніальне минуле буде впливати на життя суспільства у наступні епохи. Проте уже у 1990-х роках письменники звертають увагу на травматичний досвід, про переосмислення советських цінностей та міфів. Отже, у центрі літературних текстів постають драматичні події, які відбулися у минулому столітті, тим самим автори намагаються повернути в культурний простір витіснені спогади, проговорити забуте й апелювати до індивідуального досвіду.

Деміфологізуючи офіційну правду, українська культура починає осмислювати факти, які ще були заборонені для обговорення в советський період. Викриваючи брехню тоталітарної ідеології, письменники змінюють

культурне бачення українців та шукають напрям подолання колоніального травматичного досвіду минулого. Саме література постає одним з каталізаторів пригадування минулого та формування постколоніального нарративу. Найкраще цю функцію письменники реалізують у романах про історичні події. Одним із таких знакових романів є «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко, у якому авторка реконструює пам'ять про драматичні події ХХ століття.

Семантика назви роману має глибокий підтекст. Оксана Забужко не просто написала роман, а провела справжнє дослідження і тепер наче хоче, щоб кожен новий розділ книги ми читали так, ніби входимо до нового музейного залу. Оксана Забужко має на увазі і секрети головних героїв, які можуть бути щільно поховані й забуті, але не припиняють впливати на їх майбутнє. Іншим аспектом є те, що назва сприймається як людське життя, що стало таким ж занедбаним та забутим. Тобто авторка призвичаює улюблений нам з дитинства і літературі прийом пошуку скарбів, але звертає увагу читача на моральні цінності, а не матеріальні.

Окрім того, що письменниця вводить метафору секрету, то вона прив'язує до нього метафору пам'яті. Прикметними у цьому контексті є слова художниці Влади Матусевич: «А я, навпаки, працюю зі зруйнованим побутом, ніби зі зруйнованим домом, чи що, – намагаюсь сконструювати з нього нову цілісність...» [1, с. 82]. Тому поняття «музей» та суміжні до нього поняття «пам'ять» та «спогад» стають таким же образним «побутом» у романі. Збираючи історію роду Дарини Гоцинської та Адріана, авторка накладає наче мазками на полотно події, пригоди, сни, вчинки і їх причини. Завдяки такій картині починає з'являтися інтимний музей героїв у вигляді сну. Два головних персонажа отримують унікальну можливість відтворити свою індивідуальну пам'ять. Сон стає головним помічником, який допомагає роздивитися й втримати у пам'яті той візерунок, який з часом утворюється.

Сновидіння постають не просто художнім прийомом, який створює подвійний вимір, а стає поштовхом до розслідування подій минулого Гелі Довганівни. Сни Адріана постають, як важлива кульмінаційна подія, адже з'ясовується, що всі події, імена та факти є реальними: герої дізнаються від службовця СБУ, проте смерть Гелі залишається відкритим запитанням, адже не має ніяких фактів про обставини, у яких це сталось і хто саме став зрадником. Довгий час Адріан не може зрозуміти, чому саме він обраний для «перегляду кіна» і хто є головним героєм, який обрав його.

Оксана Забужко у романі маркує війну УПА не просто як конфлікт між народами чи державами, а як щось більше та масштабніше: «Воювали не тільки озброєні люди – воювала земля, запекло й несхитно: кожен кущ і пагорбок, кожна жива істота...» [1, с.193]. Таким масовим «постанням» проти чужинця та поневолювача авторка прагнула продемонструвати, що не має жодної більшої сили від боротьби за національне визволення, це і є збройною фазою антиколоніальної війни за незалежність від імперії.

Повертаючись до головних героїв стає зрозуміло, що всі вони органічно пов'язані з минулим. Дарина присвятила себе пошуку й розповідям на телебаченні про унікальних людей, Адріан захопився купівлею й колекціонуванням антикваріату, мама Дарини працювала у музеї, а подруга відтворювала «секрети» на полотнах. Таким чином, авторка приводить читачів до межі, де вони зупиняються між сьогоднішнім та минулими. Попри це героїня відзначає, що у кожного з нас присутня своєрідна зневага до минулого, адже ми вважаємо попередників наївними, як дітей, бо знаємо, як проминуло їхнє життя і як завершилося. Ярослав Поліщук вбачає у цьому те, що авторка хоче донести, що українцям потрібно зробити «радикальний розрив з радянською пам'яттю, яка пробачала зради й змушувала українців повторювати ті ж «ганебні сторінки».

Пишучи про важливість пам'яті цілого народу, яким нехтували цілі покоління, авторка звертає увагу, що з ворогом все було інакше. Вона відзначає, що енкаведисти усіх, хто був пов'язаний з бандерівцями, або їх родини, тримали під суворим наглядом, переслідували, а інколи й відразу відсиляли до Сибіру. На думку Звіра, вони це робили для того, аби звільнити Україну від українців, що є типовою моделлю поведінки для колонізатора, який прагне підкорити собі нові землі.

Просторово-часовий світ роману є стратегією осмислення історії. Додаючи до написання сновидіння, авторка розбудовує роман як певну трансформацію. Спочатку мова йде про секрети, як про дівочу таємну гру, а потім, роздумами і поступовим розгортанням сюжету, приводить читача до думки, що «секрет» – це частина української історії, на яку ми закриваємо очі, або забуваємо.

На сторінках роману Оксана Забужко пише про те, що не має жодного «вододілу» між теперішнім та майбутнім, бо ми знаємо, де починається «тепер» та закінчується «тоді». Таким чином, головна героїня, розкопуючи причини смерті Гелі Довганівни, паралельно краще пізнає світ навколо і розуміє, що нічого не змінюється, хоч держава і стала незалежною та позбулась тоталітарного «брата». Країною продовжують керувати багаті люди, які радо готові її продати тому, хто на аукціоні поставить найвищу ціну, адже у них не має національної пам'яті, вони не розуміють цінність власної культури, тому що вражені колоніальним синдромом.

У романі також висвітлено проблему батьків і дітей, різних поколінь, проте свою інтерпретацію воно знову знайшло у сфері національної пам'яті. Адже головну героїню більше турбує те, що минуле поклоніння покійно погодилося закопати тих, хто боровся за їхню незалежність і навіть не навчили своїх дітей пишатися ними. Батьки боялися розповідати правдиву історію свого роду, а якщо й наважувалися, то робили це за закритими дверима та лише після 1991 року. Як, наприклад, подрузі Дарині, Ірці, лише після оголошення незалежності батьки наважилися розповісти, що її дідусь

помер не на війні, а в ГУЛАГу. У романі авторка звертається до постаті батька-невдахи, яким не похвалишся, адже його зламала радянська система.

Упівці у романі зображені, як «тіні забутих предків», адже їхні душі не можуть заспокоїтися, доки не встигнуть здійснити те, що не встигли зробити за життя. З допомогою фото, а потім і сну, вони входять у життя інших людей, аби ті змогли довідатися ту правду, яку довго намагалися знищити. Окрім бажання передати правду про їхню смерть, вони залишають по собі щось більше, своє кохання, яке дарують Адріанові та Дарині.

Оксана Забужко історію трьох поколінь обрала не просто так, а з метою дослідити, як етнохарактер та ментальний простір може вплинути на героїв. Перш за все це ми можемо помітити в наданні символічних однакових імен воїну УПА Адріану та Адріана Ортинського. Спочатку дивних снів авторка акцентує увагу на цьому, адже її герой зацікавлюється, чому його назвали саме так, а з'ясувати це вже не було у кого. Бажанням Андріяна дізнатися природу свого імені рівносильне бажанню відтворити розірваний зв'язок поколінь.

Одним з засобів самоідентифікації для Оксани Забужко виступає і дім, у якому проживає людина, здебільшого він стає його віддзеркаленням, проте, коли у будинку живе не перше покоління родини, то він стає скарбницею родової пам'яті, носієм забутих та прихованих секретів. Письменниця пише про те, що сила впливу дому на ідентичність авторитарна, адже покладає на молодих людей відповідальність дотримуватися тих же моральних цінностей, що й попередні власники: «...можна збудувати дім... але треба не одного життя, щоб навчитися той дім на собі носити» [1, с. 433].

Авторка пише про один з болів кожного українця – знищені пласти національної пам'яті, де не має документальних свідчень та живих свідків. Це те, про що ми ніколи не дізнаємось, проте воно проявить себе у наших снах та відголосках минулого і буде впливати на наше майбутнє. Переосмислення минулого постає важливою постколоніальною стратегією сучасної української літератури, оскільки дозволяє водночас позбутися советських міфів та одновекторного прочитання історії.

Джерела:

1. Забужко О. Музей покинутих секретів. Вид. 2-ге, доп. Київ : Факт, 2009. 832 с.
2. Поліщук Я. Реінтерпретація пам'яті в сучасному українському романі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна.* 2012. Вип. 28. С. 183-204.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:

матеріали науково-практичного семінару

Упорядкування
та наукове редагування
Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випук II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

ББК 83
УДК 82

Формат 60x84.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 2,21